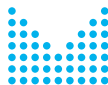

Shrnutí dobré zahraniční praxe -
Integrační kurzy
**pro migranty
a migrantky**

v kontextu přípravy adaptačně - integračních kurzů
v České republice

MINISTERSTVO VNITRA
ČESKÉ REPUBLIKY

V současné době se v České republice připravuje realizace adaptačně-integračních kurzů, které by měly být povinné pro všechny nově příchozí migranty a migrantky. V rámci projektu Mezinárodní organizace pro migraci (IOM) „Výměna zkušeností – zahraniční praxe v oblasti integrace a integračních kurzů“, který je spolufinancován z Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí a dotací Ministerstva vnitra, proběhla jak přímá výměna zkušeností s Německem a městem Vídní, tak i kvalitativní obsahová analýza dalších evropských a mimoevropských zemí. Zkušenosti těchto zemí byly shrnuty v publikaci s názvem **„Integrační kurzy pro migranty a migrantky. Zahraniční zkušenosti“**, jejímž autorem je Mezinárodní organizace pro migraci. Zároveň jsou v této publikaci shrnuty i vybrané poznatky IOM, která má dlouholeté zkušenosti z poskytování obdobných kurzů v rámci přesídlovacích programů pro různé vlády. Jen v roce 2012 probíhaly kurzy organizované IOM v 52 zemích světa, a to jak kurzy před odjezdem, tak i po příjezdu do nové země pro více než čtyřicet tisíc lidí.

Následná vybraná doporučení shrnují dobrou praxi ze zkoumaných zemí i zkušeností IOM, která by mohla být užitečná při utváření, nebo diskusi, o podobě adaptačně-integračních kurzů v ČR. Pro účely tohoto materiálu si dovolíme používat zkrácený název „integrační kurzy“ pro pojmenování různých typů kurzů pro migranty/ky v zahraničí, které většinou zahrnují jak jazykové kurzy, tak i socio-kulturní kurzy. Hlubší analýza jednotlivých zemí je obsažena v publikaci Integrační kurzy pro migranty a migrantky, tento materiál obsahuje jen nejdůležitější shrnutí.

MINISTERSTVO VNITRA
ČESKÉ REPUBLIKY

© International Organization for Migration, 2014

Všechna práva vyhrazena. Tento materiál ani žádná jeho část nesmí být reprodukována nebo šířena v žádné formě elektronické nebo mechanické, včetně fotokopii, bez písemného souhlasu vydavatele.

Tento materiál je k dispozici pouze v elektronické verzi na webových stránkách IOM Praha www.iom.cz.

Grafika a tisk: LAB:ORG | info@laborg.cz

Adaptačně-integrační kurzy, které jsou v současnosti v České republice připravovány pod názvem uvítací kurzy Vítejte v České republice neziskovou organizací Slovo 21 v partnerství s IOM, plní zejména informační roli pro nově příchozí cizince a cizinky. Ti/ty často trpí nedostatkem informací a kontaktů na nevládní neziskové organizace a integrační centra, které by jim mohly pomoci vyhnout se často zcela zbytečným chybám, kvůli kterým se dostávají do problémů například s pobytovým oprávněním. Z tohoto hlediska mnoho odborníků/ic z praxe, kteří měli/y příležitost lektorovat zkušebně tyto kurzy, hodnotí možnou budoucí povinnost absolvovat tyto kurzy v České republice jako vhodnou. Stejně tak migranti a migrantky, kteří/ré se kurzů zúčastnili/y, hodnotili/y pilotní kurzy ve většině případů jako dobré, přičemž hlavním mottem evaluací byla skutečnost, že kdyby měli/y obdobné informace opravdu již na počátku svého pobytu v ČR, byli/y by ušetřili/y mnoho času i peněz¹. To odráží i migrační realitu v České republice, kdy cizinci/ky stále trpí nedostatkem informací, v počátku jejich pobytu v ČR potřebných v jejich rodných jazycích, přičemž se obrací na nedůvěryhodné zdroje informací, za které často platí nepřiměřené finanční částky. Informace o existenci nevládních neziskových organizací a integračních centrech je u nově příchozích cizinců/ek málo rozšířená. Z tohoto hlediska se jeví připravované uvítací kurzy v České republice jako potřebné pro nově příchozí, kteří mohou být navíc hned v počátku jejich pobytu odkázáni na pomoc neziskového sektoru. Diskutována by tak měla být odborně spíše konkrétní podoba kurzů, nežli jejich samotná existence.

Ve většině evropských států jsou integrační kurzy poskytovány, a to zejména pro nově příchozí migranty/ky. Jak ovšem uvádíme v publikaci „Integrační kurzy pro migranty a migrantky“, tak záleží na celkové imigrační politice státu, v jaké konkrétní formě budou integrační kurzy cizincům/kám nabízeny. Na pomyslné ose výhodnosti kurzů z hlediska získaných informací, navázaných kontaktů a jiných obdržených deviz jsou pak kurzy více či méně výhodné pro migranty/ky nebo pro stát, který stanovuje podmínky jejich realizace.

Kurzy v zahraničí jsou jak povinné, tak dobrovolné, placené nebo poskytované zdarma, mohou být pouze pro nově příchozí, nebo může být povinnost je absolvovat zpětně vztažena i na již pobývajících cizince/ky. Kurzy mohou být zakončeny zkouškou, a to jak jazykovou, tak i zkouškou z části, kterou bychom mohli obecně definovat jako socio-kulturní kurz. Dalším způsobem jak ovlivnit podobu těchto integračních kurzů je stanovení nízké či vysoké úrovně pro absolvování této zkoušky nebo časového období, v rámci kterého musí cizinec/ka zkoušku povinně vykonat. Poslední variací na téma podoba integračních kurzů a jejich dopady na migranty/ky jsou pak případné sankce za neabsolvování kurzu nebo nevykonání zkoušky.

Česká republika stojí pouze na počátku této cesty, zatímco v zahraničí prošly integrační kurzy již několikaletými obdobími, kdy se upravovala jejich podoba. Některé státy, které podporují imigraci, poskytují integrační kurzy zcela zdarma a kurzy jsou dobrovolné. Jinde byly integrační kurzy ovlivněny bohužel i politickými změnami nebo náhlými událostmi, které ovlivnily veřejné mínění². To je však rizikem jakéhokoliv nosného tématu.

Dále si dovolíme shrnout některé zajímavé nebo osvědčené zkušenosti ze zahraničí, které by mohly obohatit diskuzi o podobě adaptačně-integračních kurzů v České republice.

1 Evaluace jsou k dispozici na webových stránkách NNO Slovo 21, které realizuje projekty „Vítejte v České republice“ v partnerství s IOM. Viz www.slovo21.cz.

2 Viz publikace a příklad Nizozemska.

Potenciál integračních kurzů

Ve všech zkoumaných zahraničních integračních kurzech jsou předávány obdobné praktické informace s ohledem na každodenní a praktické potřeby migrantů/ek. Informace se týkají zejména pobytu, trhu práce, podnikání, vzdělávání, bydlení, praktických rad o životě v dané lokalitě.

Část integračních kurzů je však v zahraničí vždy zaměřována na podporu inter-kulturních dovedností a sensitivity a podporu vzájemného soužití. Integrační kurzy mají také potenciál pro to, aby cizinci/ky navázali/y dlouhodobé kontakty mezi sebou, ale i v rámci lokální komunity. Smyslem integračních kurzů by tak neměly být pouze předané informace o právech a povinnostech migrantů/ek, ale využití potenciálu kurzů pro všechny zúčastněné.

Dle vyjádření zástupce z německého Spolkového úřadu pro migraci a uprchlíky („BAMF“) není smyslem orientačního kurzu pouze úspěšné absolvování závěrečné zkoušky, ale spíše účast na kurzu, kde si mohou účastníci/ice uvědomit a diskutovat o různých souvislostech a navázat kontakty³.

Poskytovatelé kurzů mohou navázat s migranty/kami dlouhodobé kontakty, díky kterým se na ně budou migranti/ky nadále obracet v případě potřeby poradenství, jazykových kurzů, hlubších socio-kulturních kurzů aj. Dojde tím i k prevenci negativních jevů, se kterými se migranti/ky stále v České republice potýkají.

Průzkum potřeb

Informační moduly města Vídeň, odboru pro integraci a diverzitu MA17, byly vytvořeny na základě průzkumu potřeb mezi čtyřiceti komunitami ve Vídni. Zkušenosti v rámci průzkumu potřeb sdíleli/y nejenom samotní migranti/ky, ale také odborníci, kteří s nimi pracují a vyučují německému jazyku⁴.

Průzkum potřeb cílové skupiny a pravidelné evaluace kurzů by měly být jejich integrační součástí. Integrační kurzy nemusí být neměnné; i zahraniční zkušenosti ukazují, že v mnoha zemích došlo k výrazné proměně kurzů na základě evaluace potřeb od účastníků/ic.

Integrační kurzy v zahraničí vychází z principů vzdělávání dospělých. Německá metodika kurzů byla vytvářena týmy odborníků na vzdělávání dospělých. Základem metodiky kurzu je, že hodiny musí být pro studenty/ky relevantní a musí být prezentovány zajímavou formou. Používají se metody vzdělávání dospělých, především orientace na účastníky/ce kurzu, praktičnost a používání interaktivních aktivit. Jak uvedl zástupce německého Spolkového úřadu pro migraci a uprchlíky („BAMF“), tak ačkoliv velká část témat v orientačním kurzu je abstraktní, měla by být řešena praktickým způsobem za využití reálných příkladů ze života. Z tohoto důvodu je doporučeno užívat různé druhy audiovizuálních médií. V neposlední řadě je důležité zajistit, aby se účastníci/ice cítili/y jako partneři/rky v tomto vzdělávacím procesu a aktivně se zapojovali/y. Proto musí být brány v potaz i jejich znalosti a zkušenosti⁵.

Na webových stránkách integračních kurzů v Belgii se dočteme, že při socio-orientačních kurzech v Belgii se vždy vychází z potřeb a schopností účastníků/ic. Pokud mají účastníci/ice kurzů malé školou povinné

³ Integrační kurzy pro migranty a migrantky. Zahraniční zkušenosti. IOM, 2014, str. 11.

⁴ Integrační kurzy pro migranty a migrantky. Zahraniční zkušenosti. IOM, 2014, str. 17.

děti, pak lze očekávat více otázek týkajících se vzdělávání a školství, jiný člověk se může více zajímat o zdravotní péči. Od účastníků/ice kurzů se očekává aktivní účast na výuce a spolupráce s výmikology/němi. Lektori/rky nepředřikávají pouze informace k předání, ale aktivně spolupracují s účastníky/ice kurzu a nechávají je převzít zodpovědnost za řešení problémových situací⁵.

Lektori/ky kurzů jsou těmi, kteří/ré mohou okamžitě reagovat na potřeby účastníků/ice kurzů. Lektori/ky vytváří prostor pro účastníky/ice, kde může dojít k diskuzi, aktivní účasti a hlubšímu navázání kontaktů.

Časová dotace a flexibilita kurzů

Ve zkoumaných zahraničních modelech jsou integrační kurzy pořádány flexibilně tak, aby je mohly navštěvovat různé skupiny účastníků přes den, večer, případně o víkendu. Dle časových možností se většinou i přirozeně utvoří příbuzná skupina, která má i více společných témat (matky s dětmi na dopoledních kurzech, studenti, zaměstnaní/é cizinci/ky na večerních kurzech apod.).

Zajímavý je i model Vídně, kde jsou informační moduly organizovány každou druhou sobotu v měsíci. Každému tématu jsou věnovány dvě hodiny a paralelně probíhají kurzy na různá témata v několika jazycích. Každou sobotu navštíví kurzy přibližně čtyři sta až šest set lidí. Na kurzy není potřeba se dopředu hlásit. Po dobu kurzu je k dispozici hlídání dětí, protože kurzy jsou hojně navštěvovány celými rodinami⁷.

V České republice se v současnosti diskutuje povinných osm hodin uvítacího kurzu, v zahraničí se jedná o spíše desítky hodin kurzů zaměřených na část socio-kulturní, tedy obdobu českých uvítacích kurzů. Během osmi hodin lektor musí předat ty nejnnutnější informace a zároveň navodit pro účastníky/ice atmosféru, která podpoří jejich integraci a inter-kulturní sensitivitu v novém prostředí. Vzhledem k malé časové dotaci pro uvítací kurzy by tedy mohlo být vhodné, aby poskytovatelé kurzů navázali na integrační uvítací kurz s nabídkou hlubších socio-kulturních kurzů nebo jazykových kurzů, kde by byly získané znalosti a dovednosti dále prohlubovány.

Otevření kurzů dobrovolně pro ostatní migranty/ky

V Německu se na integračních kurzech podílí dobrovolně 40% lidí, většinou jsou to občané jiných států Evropské unie. Magistrát města Vídně také otevřel své informační moduly na základě poptávky i na dobrovolné bázi pro lidi, kteří již pobývali ve Vídni řadu let a stále neznali základní informace z mnoha oblastí života ve Vídni. Vídeňské informační moduly jsou tak otevřené pro veřejnost a navštívit je tak může kdokoliv. Běžně doprovází své rodinné příslušníky rodilí Rakušané a tím obohacují diskuzi například o soužití ve Vídni.

Bylo by vhodné diskutovat možnosti otevření kurzů na dobrovolné bázi i pro migranty/ky žijící v České republice již delší dobu, ale kteří dle informací z neziskového sektoru stále tápou v mnoha oblastech

5 Integrační kurzy pro migranty a migrantky. Zahraniční zkušenosti. IOM, 2014, str. 12.

6 Integrační kurzy pro migranty a migrantky. Zahraniční zkušenosti. IOM, 2014, str. 23.

7 Integrační kurzy pro migranty a migrantky. Zahraniční zkušenosti. IOM, 2014, str. 23.

nebo nemají kvalitní informace. Obohatila by se tím i diskuze mezi migranty/kami, které již v České republice nějakou dobu žijí a mezi nově příchozími, a to na základě vlastní prožitě zkušenosti, která je mnohdy nezastupitelná.

Speciální kurzy pro různé skupiny

Spolkový úřad pro migraci a uprchlíky v Německu poskytuje i speciální integrační kurzy, například pro ženy, rodiče, mladistvé a osoby, které ještě neumějí dobře číst a psát. Tyto kurzy jsou časově rozsáhlejší než běžné integrační kurzy. Mladým lidem je pouze doporučeno zúčastnit se rozsáhlejšího kurzu, není to jejich povinnost. S mladými lidmi také pracují speciální poradenská centra zaměřená na jejich vzdělávání, zaměstnání, zdraví, volnočasové aktivity apod. Naopak pro ty účastníky/ce kurzů, kteří/ré již mají určité základy němčiny, je v nabídce intenzivní kurz, který je rozsahem kratší než běžný kurz.

Zaměření na speciální skupiny účastníků/ic umožňuje větší diskuzi v rámci skupiny na témata, která jsou skupině společná a kterým je pak možné věnovat se hloubkověji.

Povinný adaptačně-integrační kurz by bylo možné vhodně rozdělit na povinnou část a dobrovolné části, které by byly volitelné na základě potřeb migrantů/migrantek⁸.

Lektoři kurzů

Zahraniční zkušenosti jsou různorodé, co se týče jazyka, ve kterém jsou informace migrantům/kám předávány. Někde jsou kurzy poskytovány v rodném jazyce migrantů – například město Vídeň si zakládá právě na poskytování všech informací v rodných jazycích migrantů. Z tohoto důvodu jsou také lektoři/ky kurzů účelově migračního původu, tj. rodilí mluvčí s migrační zkušeností, kteří znají ještě jak zemi původu, tak i novou zemi a město, ve kterém žijí.

Naopak v Německu je jazykem předání integračního kurzu přímo němčina, kterou se předtím musí každý nově příchozí do dvou let po příchodu do Německa naučit pokud možno na úrovni B1. Nicméně i v Německu jsou lektoři často migračního původu.

Mezinárodní organizace pro migraci spolupracuje s lektory/kami, kteří/ré sami/y prošli/y migrační zkušeností a mohou nejlépe předávat informace pro nově příchozí. Programoví/é koordinátoři/rky tak mají k dispozici i interkulturní facilitátory/ky.

I v dalších zkoumaných zemích jsou využíváni jako lektoři/ky lidé s migračním původem. Z hlediska lektorování je tedy zkoumána pouze odbornost a kvalifikace lektorů/ek, která je i přezkušována, nikoliv pobytový status lektorů/ek.

Ve Vídni jsou pak na určité informační moduly zváni i odborníci z praxe, například téma pobytu je vedené přímo magistrátním odborem MA 35 pro imigraci. Modul týkající se práce ve Vídni je poskytován ve spolupráci s Komorou pracujících Vídeň („AK“) nebo Vídeňským fondem na podporu pracujících („WAFF“)⁹.

⁸ Ve větších městech by nebyl problém volitelné části kurzu naplnit účastníky/icemi, v menších městech by to vzhledem k menším počtům účastníků celkově problém být mohl.

Témata podpory soužití a sensitivní témata

Téma soužití je v městě Vídeň vždy probíráno dvěma lektory, mužem a ženou. Velký prostor je dáván diskuzím a vlastním zkušenostem ze života ve Vídni. Lektori/rky jsou sami/y většinou migračního původu a znají zemi, kulturu a zvyklosti v zemi, ze které pochází migranti/ky, takže mohou sami/y popsat svůj proces adaptace na nové prostředí¹⁰.

V rámci modulu soužití ve Vídni se diskutují témata od těch nejpraktičtějších jako je ekologie ve městě, odpady, doprava až po sousedské vztahy, práva žen a dětí a jejich ochrana, práva minorit, homosexuální svazky a další.

Mezinárodní organizace pro migraci zařazuje v integračních kurzech kromě běžných informací také sensitivní témata jako jsou domácí násilí, ženská obřízka, dohodnuté svatby aj. Tato témata jsou předávána vyškolenyými inter-kulturními facilitátory¹¹.

Lokální úroveň

Německé integrační kurzy se co nejvíce zaměřují na seznámení se s různými regiony a spolkovými zeměmi Německa, velkými městy, jejich kulturou, historií, ale i hospodářstvím. Stejně tak integrační test, kterým se v Německu ukončuje integrační kurz, obsahuje několik otázek na daný region, ve kterém účastník/ce žije a skládá zkoušku.

Za povšimnutí stojí i samotný fakt, že magistrát města Vídeň se rozhodl vzhledem k velkým počtům imigrantů/ek a lidí s migračním původem organizovat vlastní program na podporu integrace na místní úrovni. Tento program kombinuje jak jazykovou výuku, tak podporu praktických znalostí a interkulturních kompetencí formou tzv. informačních modulů. Vídeňské informační moduly jsou součástí programu „Start Wien“ magistrátního oddělení MA 17 pro integraci a diverzitu hlavního města Vídeň.

Mezinárodní organizace pro migraci na integračních kurzech spolupracuje s národními i lokálními partnery, a to jak neziskovými, tak i soukromě-právními subjekty. Proto, aby byly integrační kurzy a migranti/ky lépe přijati, a to právě na lokální úrovni, jsou Mezinárodní organizací pro migraci organizovány komunitní konzultace na lokální úrovni, setkání se zástupci/kyněmi magistrátů a městských částí, v dalších zemích se organizují cílené informační setkání pro různorodé posluchače.

Také v České republice by mohlo být vhodné zapojit co nejvíce lokální samosprávu tak, aby došlo k co největšímu přijetí migrantů/ek v rámci poskytovaných integračních kurzů pro nově příchozí.

Certifikát o absolvování kurzu

Evropské země mají různý přístup k integračním kurzům, některé uzavírají s migranty/kami tzv. integrační dohodu, jejíž součástí je právě absolvování integračního kurzu. Po jeho absolvování nebo po úspěšném dokončení relevantní zkoušky obdrží účastník/ice kurzu certifikát, který mu/jí následně

⁹ Integrační kurzy pro migranty a migrantky. Zahraniční zkušenosti. IOM, 2014, str. 18.

¹⁰ Integrační kurzy pro migranty a migrantky. Zahraniční zkušenosti. IOM, 2014, str. 19.

¹¹ Integrační kurzy pro migranty a migrantky. Zahraniční zkušenosti. IOM, 2014, str. 44.

poskytuje určitá práva.

Například v Německu je certifikát z integračního kurzu důležitý mimo jiné i pro zaměstnavatele, protože prokazuje jazykové dovednosti absolventa/ky kurzu, ale umožňuje i žádat o dřívější naturalizaci.

Získaný certifikát o absolvování integračního kurzu v ČR by mohl pomoci posílit motivaci pro absolvování integračního kurzu ze strany migrantů/ek, pokud by na něj byl brán zřetel například při prodloužování pobytu.

Ve Vídni mají za tímto účelem tzv. Vídeňský vzdělávací pas, do kterého jsou zapisovány všechny absolvované jazykové kurzy, i informační moduly. Do tohoto vzdělávacího pasu pak mohou nahlédnout jakékoliv instituce zprostředkovávající lidem zaměstnání, sociální podporu, pobyt atd.

Poskytovatelé kurzů

Poskytovateli jazykových a orientačních kurzů v Německu jsou licencované veřejné, i soukromé vzdělávací instituce, v ojedinělých případech i asociace migrantů/ek (například muslimské asociace při mešitách apod.). Celkem se jedná o tisíc poskytovatelů/ek po celém Německu, kteří dostávají licenci na jeden, tři nebo pět let. Podmínkami pro získání licence je především kapacita a kompetence, minimálně dvouletá zkušenost v poskytování jazykových kurzů, schopnost zajistit kvalitu výuky, ochotu spolupracovat s dalšími poskytovateli kurzů a technické vybavení učeben. Poskytovatelé/ky jsou zároveň zodpovědní/é za to, že jejich lektori/ky mají potřebnou kvalifikaci, používají pouze učebnice schválené Spolkovým úřadem, řídí se schválenou metodikou a sdílejí digitální systém výměny informací se Spolkovým úřadem¹².

Nabídka integračních kurzů různorodými poskytovateli zvyšuje konkurenci a kvalitu poskytovaných služeb. Poskytovatelé sami ručí za kvalitu služeb a lektorů/ek, která je pak Spolkovým úřadem namátkově, nicméně pravidelně kontrolována. Nabídka kurzů různorodými poskytovateli zároveň umožňuje, aby byly kurzy pro cizince/ky lokálně, i časově co nejvíce dostupné. Zároveň může konkurence poskytovatelů zvýšit dlouhodobě i úroveň kurzů, které mohou být doplněny i o další aktivity, o které budou mít cizinci/ky zájem.

Širší migrační kontext integračních kurzů

Integrace migrantů/ek v nové zemi je pouze jednou součástí z celého migračního komplexu, který počíná v zemi původu. Mezinárodní organizace pro migraci pořádá ročně desítky kurzů pro tisíce migrantů/ek ještě v zemích původu, které migrantům/kám umožní lepší orientaci v nové zemi po jejich příjezdu. Tyto kurzy jsou v rámci tzv. přesídlovacích programů placené přímo hostitelskými vládami, kterým obdobné předodjezdové kurzy šetří časové, i finanční kapacity.

Po příjezdu do nové země však migranti/ky nadále udržují kontakty a vztahy s rodinami v zemi původu, zasílají zpět remitence, dočasně nebo i trvale se zpět do země původu vrací. Jakékoliv integrační aktivity by tak měly reflektovat tento širší migrační kontext.

Například v Kanadě jsou poskytovány i kurzy migrantům/kám, kteří/ré se vrací zpět do země původu, tj. je zde znatelný i migračně rozvojový aspekt. Také Mezinárodní organizace pro migraci považuje migračně rozvojová témata v těchto kurzech za důležitá, a proto jsou jejich součástí informace podporující finanční gramotnost, informace o možnostech zasílání remitencí do zemí původu migrantů/ek, podpora kontaktů v rámci diaspory, podpora přenosu know-how zpět do země původu aj.